

Faşizm*

Sheldon Richman**

Faşist ekonomiye verilebilecek en iyi örnek, İtalyan diktatör Benito Mussolini rejimidir. Liberalizmin (liberalizm derken özgürlük ve serbest piyasayı kastediyordu) “tarihsel işlevinin sonuna geldiğine/nihayete erdiğine” inanarak Mussolini şöyle yazıyordu: “Faşizme göre dünya, yüzeysel bakıldığında görüldüğü gibi, insanın herkesten ayrılan ve kendi başına bırakılan bir birey olduğu bu maddî dünya değildir... Faşizm, devleti bireyin gerçek realitesi olarak görür.”

Bu kolektivizm, *faşizm* kelimesinde anlamını bulur. Faşizm, içinde bir baltanın bulunduğu çubuklar demeti anlamına gelen Latince *fascis* kelimesinden türemiştir. İktisatta, faşizm laissez-faire kapitalizmi ve komünizm arasında üçüncü yol/alternatif olarak görüldü. Faşist düşünce akımı, özel mülkiyetin ve kâr etme güdüsünün üretkenliği teşvik eden meşru dürtüler olduğunu kabul etti; ama bunların devletin çıkarlarıyla çatışmaması şartıyla.

İtalya’da faşizm bundan başka iki fikir hareketinden daha etkilenecek ortaya çıktı; bunlar sendikalizm ve milliyetçilikti. Sendikalistler, iktisadî hayatın, değişik sanayi ve zanaat alanlarında çalışan işçileri temsil eden

gruplar tarafından yönetilmesi gerektiğine inanıyordu. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra, İtalya’nın uğratıldığı muameleye öfkelenen milliyetçiler, sınıf mücadelesi düşüncesini millî mücadele fikriyle birleştirdi. Milliyetçiler, İtalyanlar’ın proleter bir millet olduğunu ve dünya servetinden büyükçe bir pay alabilmek için İtalya’daki bütün sınıfların birleşmesi gerektiğini belirtiyorlardı. Mussolini sendikalistti, ama Birinci Dünya Savaşı sırasında milliyetçiliğe kaydı.

1922 yılından 1925 yılına kadar Mussolini rejimi, liberal maliye bakanı Alberto De Stefani tarafından yürütülen laissez-faire ekonomi politikasını izledi. De Stefani, vergileri, regülasyonları ve ticarî kısıtlamaları azalttı ve böylece işletmelerin birbirleriyle rekabet etmesine fırsat verdi. Fakat onun korumacılığa ve işletmelere verilen sübvansiyonlara karşı duruşu, kimi sanayi liderini rahat-ız etti ve De Stefani sonunda istifa etmeye zorlandı. Mussolini 1925’te diktatörlüğünü sağlamlaştırdıktan sonra, İtalya yeni bir döneme girdi. Mussolini, o dönemdeki pek çok lider gibi, ekonominin hükümetin denetimi olmaksızın yapıcı bir biçimde çalışmadığına inanıyordu. Gelecekte Nazi Almanya’sında – bir bakıma da 1933-1939 yılları arasında Amerika’da Roosevelt’in New Deal politika-

** *The Freeman: Ideas on Liberty* adlı derginin editörü.

larının yürürlükte olduğu dönemde- olacakların habercisi mahiyetinde, Mussolini, bütçe açığı ile finansmanı, bayındırlık işlerini ve nihâi olarak militarizmi öngören bir programa başladı.

Bu dönemde Mussolini faşizmi, Korporatist Devlet anlayışının zuhur etmesiyle birlikte başka bir uygulamaya daha giderek ekonomik kararların ticaret ve sanayiye temsil eden işçiler ve işverenlerden oluşan konseyler tarafından alındığı sözde pragmatik/faydacı bir düzenlemeyi devreye soktu. Bu uygulama vasıtasıyla işverenler ve işçiler arasında varsayılan ekonomik rekabet çözülecek, böylece millî mücadeleyi zayıflatan sınıf çatışması engellenmiş olacaktı. Korporatist Devlet anlayışında, meselâ, grevler yasadışı olacaktı ve çıkabilecek/çıkan iş ihtilafına bir devlet kurumu tarafından aracılık edilecekti.

Teorik olarak, faşist ekonomi, karmaşık bir ağ/yapılanma tarafından idare ediliyordu. Bu ağ/yapılanma, işveren, işçi ve lokal, bölgesel ve ulusal düzeyde zanaat ve sanayi sektörlerini temsil eden, müştereken yönetilen organizasyonları kapsıyordu ve zirvesinde Ulusal Korporasyonlar Konseyi (National Council of Corporation) bulunuyordu. Fakat sendikalizm ve korporativizm, faşist ideoloji içinde belli bir yere sahip olmasına ve rejimin desteklenmesi doğrultusunda bir konsensüs yaratmak için önemli olmasına rağmen, konsey ekonomiye yön vermek için çok az şey yaptı. Asıl kararlar, çıkar grupları arasında aracılık eden Sanayinin Yeniden Yapılandırılması Enstitüsü (Institute for Industrial Reconstruction) (Istituto per la Ricostruzione Industriale, ya da IRI) gibi devlet kuruluşları tarafından alındı.

1929'dan başlamak üzere, savaştan "zafer"le çıkma hazırlıkları/beklentileri sırasında, İtalyan hükümeti, ekonomiyi otarşıye ve iktisadî bakımdan kendi kendine yeter konu-

ma sokan korumacı önlemleri/uygulamaları yürürlüğe koydu. Otarşik politikalar, ilerleyen yıllarda hem ekonomik bunalım hem de İtalya'nın Etiyopya'yı işgal etmesiyle diğer ülkelerin İtalya'ya uyguladığı ekonomik yaptırımlar neticesinde etkisini iyice artırdı. Mussolini, hükümet bürolarının sadece İtalyan ürünlerini almaları gerektiği emir verdi ve 1931 yılında ithalatta mevcut olan tarifeleri artırdı. İtalya'nın Etiyopya'ya saldırısını takiben uygulanan yaptırımlar, 1935 yılında İtalya'yı tarifeleri yeniden arttırmaya, ithalat kotalarını yükseltmeye ve sanayi mallarına uyguladığı ambargoyu sertleştirmeye sevk etti.

Mussolini ayrıca, işletmelerin bağımsız kararlar alma yeteneğini/gücünü de ortadan kaldırdı. Hükümet, tüm fiyatları ve ücretleri kontrol ediyordu ve bütün sanayi kollarındaki şirketler, çoğunluk bu yönde oy kullandığı zaman bir karteğe dönüşmeleri yönünde zorlanabiliyordu. Büyük işletmelerin iyi bağlantılara sahip başkanları, politika yapma sürecine dahil oluyordu, fakat daha küçük işletmelere sahip işadamlarının çoğu, etkili bir biçimde, yozlaşmış bürokrasilerle çatışan, devletin işçileri/çalışanları hâline getirildi. Bu işadamları, kısıtlamaların geçici olduğunu umarak bu uygulamalara rıza gösterdi. Diğer yandan, bir millet için temel olan unsurun toprak olduğu düşüncesinden hareket ederek, faşist devlet, tarımı da belirli mahsullerin kullanılmasını emretmek, çiftlikleri ayırmak ve hâkimiyetini sağlamak/sağlamlaştırmak için kamulaştırma yapmak suretiyle tamamen denetim altına aldı.

Bankacılık sektörü de olağanüstü bir denetim altındaydı. İtalya'nın sanayi ve bankacılık sistemi ekonomik bunalım ve regülasyonların ağırlığı altında battığı ve işsizlik yükseldiği için hükümet bayındırlık işleriyle ilgili programlar oluşturdu ve fabrika kurma ve yayma/geliştirme yönündeki kararlar üzerindeki denetimi ele aldı. Hükümet kredileri

kontrol etmek için 1931 yılında Instituto Mobiliare'i kurdu, daha sonra IRI (Sanayinin Yeniden Yapılandırılması Enstitüsü) sanayi, tarım ve gayrimenkul yatırımlarında bankaların sahip olduğu tüm hisseleri ele geçirdi.

Zor dönemlerde bir ekonominin doğru-
dan mesuliyetini alan güçlü bir lider imajı
yurt dışındaki gözlemcileri büyüledi. İtalya,
1933 yılında, Franklin Roosevelt'in fikir
edinmek için gözlemlediği ülkelerden bi-
riydi. Roosevelt'in uygulamaya koyduğu
Ulusal Kalkınma Hareketi (National Reco-
very Act- NRA), Amerikan ekonomisini kar-
telleştirmeye çalıştı; tıpkı Mussolini'nin İtal-
ya ekonomisini kartelleştirdiği gibi. Ulusal
Kalkınma Hareketi çerçevesinde Roosevelt,
sanayi içindeki tüm şirketler için ücretleri,
fiyatları ve istihdam, üretim ve dağıtım işlev-
lerini belirleme ve uygulama yetkisine sahip
olan, bütün sanayicilerin katıldığı bir yöne-
tim kurulu oluşturdu. Tarımsal Düzenleme
Kanunu (Agricultural Adjustment Act) vası-
tasıyla, hükümet, benzer denetimi çiftçiler
üzerinde de kurdu. İlginç bir biçimde, Mus-
solini, Roosevelt'in New Deal politikalarını
"cesurane biçimde... iktisat alanında koru-
macı bir politika" olarak değerlendirdi. Hit-

ler'in nazizmi de sendikalist görüşler dahil
olmak üzere İtalyan faşizmiyle pek çok ortak
özellige sahipti. Nazizm de sanayi, tarım, fi-
nans ve yatırım üzerinde mutlak devlet de-
netiminin olması biçiminde belirliyordu.

İkinci Dünya Savaşı yaklaşırken, İtalya'da
faşizmin başarısızlığının işaretleri aşikâr bir
hâl almaktaydı: Kişi başına düşen özel tüke-
tim 1929 yılı seviyesinden aşağı düştü,
İtalya'nın sanayi üretimi 1929 ve 1939 yılları
arasında yalnızca yüzde 15 oranında arttı, ki
bu rakam diğer Batı Avrupa ülkelerindekin-
den daha düşük bir değerd. İşçi üretkenliği
düşüktü ve üretim maliyeti rekabete elverişli
düzeyde değildi. Bu başarısızlığın sebebi
ekonomik karar alma işlevinin müteşebbis-
lerden hükümet bürokratlarına kayması ve
kaynak tahsisinin serbest piyasa yerine resmî
emir yoluyla gerçekleşmesiydi. Mussolini,
sistemini tüketiciler yerine devletin ihtiyaçla-
rını karşılamak için düzenledi. Ama nihaye-
tinde sistem hiçbirine hizmet etmedi.

* "Fascism", [www.econlib.org/library/Enc/
/Fascism.html](http://www.econlib.org/library/Enc/Fascism.html)

Çeviren: A. Zeynep Kopuzlu

2. Baskı

Modern Siyaset Teorisi

Norman Barry

LiBeRTE

kitaplığınızda özgürlüğe yer açın...